

Han havde været Skolemester i Oslo,¹⁾ og ved Siden heraf vistnok Chorsbroder. Siden 1248 var han Biskop i Oslo og havde som saadan, hvad vi allerede have omtalt, hentet Dronning Ingeborg fra Danmark og siden den Tid ogsaa været i Yndest hos hende.

Haakon var jo allerede før Biskop og tiltrængte altsaa ikke Ordination, men alene at iføres Pallium. Ligesom i sin Tid Jon Birgerssøn og senere et Par andre Erkebiskopper, der befandt sig i et lignende Tilfælde, fritoges han derfor for personlig at indfinde sig i Rom, hvorhen en Chorsbroder Jon havde overbragt hans Ansøgning herom. Paven tillod nemlig 1266, at Biskopperne Peter af Bergen og Thorgils af Stavanger skulde beklæde Haakon med Palliet og modtage hans Ed.²⁾ Jon kom tilbage med Palliet til Norge den 5 Januar 1267 og Skjerthorsdag, 14 April s. A. foregik den høitidelige Indvielse i Nidaros. Den beskrives i de islandske Annaler. Foruden de to nævnte Biskopper, der iførte Haakon Palliet, assisterede ogsaa en grønlandsk og en færøisk Biskop ved Acten, hvorpaa den nye Erkebiskop selv indviede to islandske Biskopper.

Haakon overlevede sin Indvielse kun faa Maaneder. Han døde allerede 18 August samme Aar. To Dage iforveien havde han — vistnok med Døden for Øinene — yderligere forøget Sørles Gaver, idet han til Communet skjænkede St. Andrea Kirke til denne Stiftelse.³⁾ Han havde ogsaa i Oslo været gavmild mod sine Chorsbrødre og gjør i det Hele Indtrykket af en afholdt Mand.

Maaskee har han i sin Ungdom været gift. I ethvert Fald efterlod han en Søn, Baron Thore Haakonssøn eller Biskopssøn, der blev en af sin Tids fremragende Mænd. Da han blev Cantsler og berømmes for sin Indsigt i den kirkelige (canoniske) Ret,⁴⁾ har han aabenbart faaet en lærd Opdragelse, men indtraadte ikke i Kirkens Tjeneste, men blev en af Landets verdslige Høvdinger. Han døde 1317 og har rimeligvis havt sit Hjem paa Leikvangr (Lekum) i Eidsberg i Borgesyssel.⁵⁾

¹⁾ Fornm. Sög. X. 33. Allerede 1224 nævnes i Oslo en Jon Skolemester, (D. N. I. Nr. 7), der uden Tvivl er den første norske Rector, hvis Navn Historien har bevaret.

²⁾ Dipl. Norv. VIII. No. 10. Af Pavebrevets Overskrift sees, at Paven selv betragtede Erkestolens Besættelse med Haakon som en Provision.

³⁾ Sammesteds I. No. 50.

⁴⁾ Biskupa Sögur I. 692.

⁵⁾ Se om ham især Norsk hist. Tidsskr. 2 R. IV. 180.

XII.

JON. (JOHANNES II.¹⁾

1268—1282.

Et Par Maaneder efter Haakons Bortgang skrede Chorsbrødrene ifølge Annalerne til Valg (28 Oct. 1267) og kaarede sin Medbroder Jon Raude, vistnok den samme Jon, der havde hentet Forgjængerens Pallium. Om hans Herkomst vides Intet, heller ikke om hans Studeringer. Jon maatte naturligvis som Erkebiskopsemne atter drage til Curien, men enten maa Reisen have været opsat i nogen Tid, eller Opholdet hos Paven have været langvarigt, thi vel er Bekræftelsesbrevet dateret 24de Juni 1268²⁾, men først Juledagen s. A. sang han (ifølge Annalerne) sin første Messe i Nidaros. Han havde, som det synes, ved sin Indvielsesed maattet paatage sig en Forpligtelse, som ogsaa senere Erkebisper vare underkastede, nemlig hvert tredie Aar at besøge Paven.³⁾ Naturligvis var dette for en saa fjerntboende Prælat en urimelig og uopfyldelig Pligt, og Besøgene bleve derfor stadig ogsaa kun aflagte ved Fuldmægtige.

Lige siden den Tid, da den blinde Erik vendte tilbage til Norge efter Sverres Død og indgik et Compromis, sat paa Skruer, med hans Søn, havde Forholdet mellem Stat og Kirke aldrig egentlig været fuldt paa det Rene. Haakon Haakonsøns Fasthed og Klogskab havde vel afværget Fornyse af Striden, men Prælaterne havde seigt bevaret Traditionerne fra „Helgenen“ Eysteins Dage, og vi have oftere,

¹⁾ Han kaldes virkelig undertiden Secundus, saaledes f. Ex. D. N. I No. 69.

²⁾ D. N. VI No. 34.

³⁾ D. N. VI No. 44.

navnlig i Erkebiskop Sigurds Tid, tydelig mærket, i hvilken Retning deres lønlige Higen og Bestræbelser gik. Nu da Haakon ved sin Død havde givet Plads for en svagere Eftermand, men Kirken faaet et Hoved som Jon Raude viste sig at være, var Tiden kommen til en Gjenoptagelse af det tolvte Aarhundredes Kirkekampe.

Det er ikke rimeligt, at Kong Magnus paa Forhaand har havt nogen Grund til at frygte for, at Jon skulde optræde med saa urimelige Fordringer, som Tilfældet blev, thi ellers vilde han maaske have søgt at skaffe Riget en anden Erkebiskop. Jon synes ogsaa i Rom at have besørget Ærinder for Kongen, idetmindste er Pavens Autorisation af to Biskopper som Executorer af Magnus's Testamente udvirket under hans Palliumsreise.¹⁾ Heller ikke vide vi, om Jon har tiltraadt sin Regjering med den bevidste Hensigt at frembringe en politisk-kirkelig Reform i hierarchisk Retning, eller om han først er kommen ind paa Tanken ved de ydre Foranledninger, som Kong Magnus's Iver for at tilveiebringe en Revision af Landskabslovene og en ensartet Lovgivning for det hele Land maatte tilbyde.

Allerede 1267 havde Magnus gennemført en ny Gulathingslov og i 1268 en lignende for Viken og Oplandene. Begge indeholdt tillige Christenretter, hvis Grundlag efter den nyeste Forskning²⁾ antages at have været den af Erkebiskop Sigurd istandbragte Christenret, og som derfor ikke stødte paa Modstand fra de sydlige og vestlige Suffraganbispers Side. Men anderledes gik det, da Magnus forsøgte at gennemføre det samme i Frostathinglagen, hvilket først skede, efterat Jon var hjemkommen som Erkebiskop. Denne vilde ikke taale nogen verdslig Indblanding i den kirkelige Lovgivning. Den nye Frostathingslov fik derfor ikke nogen Christenret, og de nye Christenretter kom ogsaa i det øvrige Norge til at tabe sin Gyldighed. Kongen maatte indlade sig i Underhandlinger med Erkebiskoppen om en ny for hele Landet gjeldende Christenret.

Paa Pavestolen sad ved denne Tid Gregorius X (1271—1276). Han havde, da han blev valgt, befundet sig paa en Pilegrimsfart i Syrien, hvor Korsfarerstaternes Levninger nu vare stødte i sin Døds-

¹⁾ Dipl. Norv. IV No. 1.

²⁾ E. Hertzberg: „Endnu et Christenretsudkast fra det trettende Aarhundrede“ i „Sproglige og historiske Studier tilegnede C. R. Unger“ S. 189 flg.

kamp. Han satte det som sit Maal at skaffe det hellige Land Hjælp og Redning, og i 1272 udskrev han et almindeligt Kirkemøde til Lyon, der skulde træde sammen 1274. Fra alle Kirkeprovincer forlangte han Indberetninger om de kirkelige Tilstande samt Forslag til Reformer¹⁾ og endnu har man idetmindste en af Svarskrivelserne (fra Biskop Bruno af Olmütz). Naturligvis har denne Opfordring ogsaa øvet sin Indflydelse hos os. Det har visselig givet Forhandlingerne mellem Kongen og Hierarchiet Fart og hævet det sidstes Mod. Jon optog nu Magnus Erlingssøns Indrømmelser fra 1164, dog neppe i den Mening, at det skulde kunne lykkes at faa disse fornyede af en kronet og afholdt Konge med ubestridt Anerkjendelse. Det monstrøse Privilegium har vel kun været fremdraget for at have „noget at slaa af paa“. Resultatet blev et for Kirken fordelagtigt Concordat i Bergen af 1 August 1273.²⁾ Man enedes om at lade det bekræfte af Paven, og Jon har da taget det med sig til Lyon. Her opnaaede det ogsaa pavelig Stadfæstelse den 26 Juli 1274, men vel at mærke med væsentlige Tillæg, uden Tvivl udvirkede af Jon selv og naturligvis indeholdende yderligere Fordele for Hierarchiet.

Mødet i Lyon, hvor Biskopperne Andreas af Oslo og Askatin af Bergen tilligemed Jon repræsenterede den norske Kirke, besluttede, at der af al Magt skulde arbeides for nye Korstog, og i den Anledning lagdes der en betydelig Skat paa Geistligheden i hele den romersk-katholske Verden. Samtlige Geistlige skulde i sex Aar betale Tiende af alle sine Indtægter til det hellige Lands Hjælp. Erkebiskop Jon udnævntes til øverste Collector for Norge ved Brev af 20 Sept. 1274. Det var intet ringe Hverv, der paalagdes ham; thi vel skulde de øvrige Bisper bistaa ham, og han skulde udnævne edsvorne Subcollectorer, men han skulde dog selv bereise hele Landet og have det nøiagtigste Opsyn med Indsamlingen. Til Løn skulde han og de øvrige Indsamlere af Tienden først have Syndernes Forladelse, dernæst personlig Fritagelse for Tienden i de Aar, de maatte fungere, et for Erkebispens med hans store Indtægter betydeligt Gode. Flittig skulde han derhos gjøre Indberetning til Paven om Forretningens Gang.³⁾

¹⁾ Brev til Jon herom af 11 Marts 1273. Dipl. Norv. VI No. 35.

²⁾ Dipl. Norv. I No. 64, a.

³⁾ Dipl. Norv. VIII No. 11.

navnlig i Erkebiskop Sigurds Tid, tydelig mærket, i hvilken Retning deres lønlige Higen og Bestræbelser gik. Nu da Haakon ved sin Død havde givet Plads for en svagere Eftermand, men Kirken faaet et Hoved som Jon Raude viste sig at være, var Tiden kommen til en Gjenoptagelse af det tolvte Aarhundredes Kirkekampe.

Det er ikke rimeligt, at Kong Magnus paa Forhaand har havt nogen Grund til at frygte for, at Jon skulde optræde med saa urimelige Fordringer, som Tilfældet blev, thi ellers vilde han maaske have søgt at skaffe Riget en anden Erkebiskop. Jon synes ogsaa i Rom at have besørget Ærinder for Kongen, idetmindste er Pavens Autorisation af to Biskopper som Executorer af Magnus's Testamente udvirket under hans Palliumsreise.¹⁾ Heller ikke vide vi, om Jon har tiltraadt sin Regjering med den bevidste Hensigt at frembringe en politisk-kirkelig Reform i hierarchisk Retning, eller om han først er kommen ind paa Tanken ved de ydre Foranledninger, som Kong Magnus's Iver for at tilveiebringe en Revision af Landskabslovene og en ensartet Lovgivning for det hele Land maatte tilbyde.

Allerede 1267 havde Magnus gennemført en ny Gulathingsslov og i 1268 en lignende for Viken og Oplandene. Begge indeholdt tillige Christenretter, hvis Grundlag efter den nyeste Forskning²⁾ antages at have været den af Erkebiskop Sigurd istandbragte Christenret, og som derfor ikke stødte paa Modstand fra de sydlige og vestlige Suffraganbispers Side. Men anderledes gik det, da Magnus forsøgte at gennemføre det samme i Frostathinglagen, hvilket først skede, efterat Jon var hjemkommen som Erkebiskop. Denne vilde ikke taale nogen verdslig Indblanding i den kirkelige Lovgivning. Den nye Frostathingsslov fik derfor ikke nogen Christenret, og de nye Christenretter kom ogsaa i det øvrige Norge til at tabe sin Gyldighed. Kongen maatte indlade sig i Underhandlinger med Erkebiskoppen om en ny for hele Landet gjeldende Christenret.

Paa Pavestolen sad ved denne Tid Gregorius X (1271—1276). Han havde, da han blev valgt, befundet sig paa en Pilegrimsfart i Syrien, hvor Korsfarerstaternes Levninger nu vare stedte i sin Døds-

¹⁾ Dipl. Norv. IV No. 1.

²⁾ E. Hertzberg: „Endnu et Christenretsudkast fra det trettende Aarhundrede“ i „Sproglige og historiske Studier tilegnede C. R. Unger“ S. 189 flg.

kamp. Han satte det som sit Maal at skaffe det hellige Land Hjælp og Redning, og i 1272 udskrev han et almindeligt Kirkemøde til Lyon, der skulde træde sammen 1274. Fra alle Kirkeprovindser forlangte han Indberetninger om de kirkelige Tilstande samt Forslag til Reform¹⁾ og endnu har man idetmindste en af Svarskrivelserne (fra Biskop Bruno af Olmütz). Naturligvis har denne Opfordring ogsaa øvet sin Indflydelse hos os. Det har visselig givet Forhandlingerne mellem Kongen og Hierarchiet Fart og hævet det sidstes Mod. Jon optog nu Magnus Erlingssøns Indrømmelser fra 1164, dog neppe i den Mening, at det skulde kunne lykkes at faa disse fornyede af en kronet og afholdt Konge med ubestridt Anerkjendelse. Det monstrøse Privilegium har vel kun været fremdraget for at have „noget at slaa af paa“. Resultatet blev et for Kirken fordelagtigt Concordat i Bergen af 1 August 1273.²⁾ Man enedes om at lade det bekræfte af Paven, og Jon har da taget det med sig til Lyon. Her opnaaede det ogsaa pavelig Stadfæstelse den 26 Juli 1274, men vel at mærke med væsentlige Tillæg, uden Tvivl udvirkede af Jon selv og naturligvis indeholdende yderligere Fordele for Hierarchiet.

Mødet i Lyon, hvor Biskopperne Andreas af Oslo og Askatin af Bergen tilligemed Jon repræsenterede den norske Kirke, besluttede, at der af al Magt skulde arbeides for nye Korstog, og i den Anledning lagdes der en betydelig Skat paa Geistligheden i hele den romersk-katholske Verden. Samtlige Geistlige skulde i sex Aar betale Tiende af alle sine Indtægter til det hellige Lands Hjælp. Erkebiskop Jon udnævntes til øverste Collector for Norge ved Brev af 20 Sept. 1274. Det var intet ringe Hverv, der paalagdes ham; thi vel skulde de øvrige Bisper bistaa ham, og han skulde udnævne edsvorne Subcollectorer, men han skulde dog selv bereise hele Landet og have det nøiagtigste Opsyn med Indsamlingen. Til Løn skulde han og de øvrige Indsamlere af Tienden først have Syndernes Forladelse, dernæst personlig Fritagelse for Tienden i de Aar, de maatte fungere, et for Erkebispens med hans store Indtægter betydeligt Gode. Flittig skulde han derhos gjøre Indberetning til Paven om Forretningens Gang.³⁾

¹⁾ Brev til Jon herom af 11 Marts 1273. Dipl. Norv. VI No. 35.

²⁾ Dipl. Norv. I No. 64, a.

³⁾ Dipl. Norv. VIII No. 11.

Jons Hjemreise fra Conciliet blev meget haard og uheldig og skal have medtaget et halvt Aar. Underveis led han efter sin egen Beretning Skibbrud. Han naaede først i November 1274 frem til Bergen, medbringende som Gave til Kongen fra Philip III af Frankrige den berømte Reliquie *spinea corona*.¹⁾ Han maatte derfor siden gjøre Paven sin Udskyldning, for at hans Reiser som Collector havde gaaet i Langdrag, og Paven erkjendte Gyldigheden heraf ved Brev af 6 Dec. 1276.²⁾ Men med disse Reiser toges det saa alvorligt, at Jon siden (1279) endog maatte skaffe sig Dispensationsbreve, fordi han ikke kunde indlade sig paa at reise til Grønland og andre „Oceanets Øer“.³⁾ Jon kom, skjønt han neppe har ladet det mangle paa Nidkjærhed, aldrig saavidt, at han fik indsendt noget Pengebeløb til det pavelige Kammer, men havde deponeret det indkomne ved sin Domkirke og hos sine Collectorer.⁴⁾

Men hvad angaar den omtalte Overenskomst i Bergen, fandt selv Kong Magnus, at de pavelige Tillæg vare for drøie, og det Hele kom derfor til at gaa tilbage igjen, saa at nye Underhandlinger maatte begynde, og man enedes om ikke at søge pavelig Bekræftelse paa en ny Overenskomst. En saadan sluttedes i Tønsberg 9 August 1277.⁵⁾ Denne saakaldte *compositio (sættarger)* gik i Hovedsagen ud paa, at Privilegierne af 1164 endelig frafaldtes, at Lægmand aldrig maatte paadømme kirkelige Sager, idet den canoniske Rets Gyldighed erkjendtes, dog med Adgang for Kongen til Del i geistlige Pengebøder, at kongelig Patronatsret til Kirker opgaves, at Bispe- og Abbedvalg skulde foregaa paa canonisk Viis, dog saa at Kongen fik Adgang til at protestere mod ham ubehagelige Candidater, at hele Geistligheden fritoges for personlig Kongetjeneste og for at betale Leding. Af særlig Interesse for os er Bestemmelsen om de biskoppelige Kirkefyrsters Hird. Erkebispnen fik Ret til at holde hundrede Mand, af hvilke nogle (Antallet er ikke angivet og han har altsaa selv kunnet bestemme det)

¹⁾ Herom haves et eget Skrift, trykt i Storms Monumenta 159 fig. Til Udgiwerens Oplysninger kan tilføies Henviisning til Dipl. Svec. III Pag. 31, Scr. R. Sv. III, 2 Pag. 141, F. Johannæi Hist. eccl. Isl. II 444.

²⁾ Dipl. Norv. VI No. 40—41.

³⁾ Dipl. Norv. VI No. 66.

⁴⁾ Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger udg. af Munch, 12—13.

⁵⁾ Norges gl. Love II.

som hans „Skutilsvende“ selv tredie skulde være frie for alle offentlige Byrder, medens de øvrige kun skulde være frie selv anden. De øvrige fire norske Biskopper fik en lignende Ret for 40 Personer. Disse Biskopstjenere ville vi i en meget senere Tid gjenfinde under Navnet „Sædesvende“.¹⁾ Navnet „Skutilsvende“ findes derimod neppe siden anvendt om Erkebispens Folk i noget kjendt Document. Til de store Indrømmelser i Hovedbrevet føiede den eftergivende Magnus kort efter endnu en meget væsentlig angaaende Tienden. Medens denne hidtil kun havde været ydet af Kvægavl, Jordbrug og Fiskeri, udvidedes den nu til at gjelde omtrent enhver Næring eller Indtægt.²⁾ Og dette var endda ikke nok. Kort efter indrømmede Magnus endnu flere Begunstigelser for Jon, der „styrker os og vor kongelige Magt i mange gode Ting ved de daglige Forbønner til Gud, som han med faderlig Velvilje har faaet alle Mænd til at gjøre for os, Dronningen og vore Børn“ o. s. v. Han udvidede Erkebispens Ret til Sagefald, bestemte nærmere hans Myntret, gav Ledingsfrihed til alle Steenhuggere, Tømmermænd o. s. v. og andre Arbeidere ved Nidaros Domkirke, afstod Tomter i Staden o. s. v. Overhoved bestod der, saavidt man kan see, det bedste Venskab mellem Konge og Metropolitan. I 1275 havde han saaledes ifølge Annalerne ledsaget Magnus paa et Tog til Elven. I Forening havde Magnus og Jon ogsaa, uvist naar, aabnet St. Olafs Skrin i Domkirken.

Hierarchiet havde altsaa vundet en Seir af den mest vidtrækkende Betydning. Nu kunde Erkebispnen selv skride til at udarbeide sin nye Christenret, der bærer hans Navn, og som skulde være gjeldende Kirkelov for det hele Land.

Allerede i Kong Magnus's sidste Dage er der Spor til, at Jons Fordringer, der stadig vedbleve at voxe og syntes ikke at ville tage Ende, dog omsider begyndte at støde paa Modstand, om end ikke fra Kongen, saa dog fra hans Mænd. Jon havde nemlig opstillet et nyt og vidtrækkende Krav. Dette fremkaldtes ved den i denne Tid foregaaede Omregulering af Ledingen, som nu tildels overgik til en reel Byrde paa Eiendommene. Jon vilde, at Geistlighedens Leilændinge

¹⁾ Se min Afhandling i Norsk hist. Tidsskrift 3. R. I. 1 fgg. om den throndhjemske Erkestols Sædesvende og Frimænd.

²⁾ Se herom Munch, N. F. H. IV. 1, 589 fgg.

skulde være fri for denne nye Afgift, hvilket maatte fremkalde paa den ene Side en betydelig Afgang i Kongedømmets, men paa den anden Side en tilsvarende Forøgelse i Kirkens Indtægter. Det er jo indlysende, at Kirken kunde forhøje sine Leilændinges Landskyld, naar den kunde tilbyde dem Gaarde, paa hvilke der heftede ringere Byrder, end paa andet Leilændingsgods, med andre Ord, det maatte blive Jorddrotten, som her fik Fordelen, ikke hans Bønder. I denne Anledning lod Jon den 14de Marts 1280 i Nidaros udstede et Document, som allerede fra den elegante Forms og Latinitets Side maa vække Opmærksomhed.¹⁾ Han havde, som man heraf ser, sammenkaldt en Forsamling bestaaende af sit Domcapitel, samt Abbederne af Tautra og Nidarholm og Prioren af Helgeseter og lod disse erklære, at Thrøndelagens Kirkers og andet geistligt Gods der fra umindelig Tid havde været frit for alle Paalæg af Skatter til Kongen og andre Verdslige og kun svarede Jorddrotten Landskyld. At denne Erklæring var fremkaldt ved Tvist mellem Erkebisen og de kongelige Sysselmænd, siger sig selv.

Ved Brevets Udstedelse var foruden en pavelig Nuntius, der reiste paa Tiendesamlingens Vegne, ogsaa en stor Del Præster af Byen og Stiftet tilstede. Man faar her en vigtig Oplysning, nemlig om Antallet af Sognekirker og Sognepræster i Stiftsstaden paa denne Tid, da vort middelalderlige Kirkevæsen stod i sin Blomst. Tilstede vare nemlig Sognepræsterne ved Korskirken, Olafskirken, Andreaskirken, Mariakirken, Clemenskirken, Allehelgenskirken, Michaelskirken og en Præst fra St. Martins Capelkirke. Sammenligne vi denne Fortegnelse med en lignende fra 1296²⁾, finde vi her ogsaa Hospitalskirken som Sognekirke, ligesaa Martinskirken. Dette store Antal af virkelige Sognekirker giver en Forestilling om, at Nidaros paa denne Tid maa have haft et større Indbyggerantal, end man maaske ellers skulde formode. Byens Handel synes ogsaa at have været ikke ubetydelig,³⁾ og Geistligheden, ikke mindst Erkebiskoppen selv, har visse- lig taget en vigtig Deel heri. Vi erindre de Forbindelser med England

¹⁾ Dipl. Norv. III. No. 16. Udgifterne have i sin Overskrift udeh Tvivl misforstaaet Brevets Ord „infra Thronemiam“, naar de oversætte det med „i Indherred“; det betyder aabenbart: i (hele) Thrøndelagen.

²⁾ Dipl. Norv. V. No. 30.

³⁾ Herom har Alexander Bugge forfattet en endnu ikke trykt Afhandling.

og Toldbegunstigelser af engelske Konger, der tidligere ere omtalte. Gjentagne Vidnesbyrd pege paa, at Erkebisen ogsaa har staaet i fordelagtig Forbindelse med Island, og at han har drevet Falkehandel. Og oversees maa det ikke, at mellem de utallige Fordele, som Jon har vidst at afvinde Kong Magnus, ogsaa forekommer Privilegier netop angaaende Island og Falkefangsten.¹⁾

Magnus Lagabøter døde, kun 41 Aar gammel, men dog som en affældig Mand i Bergen 9 Mai 1280 og blev af den Geistlighed, mod hvilken han havde været saa svag, prist som en Josias. Nu efterfulgtes han vistnok af en ligeledes svag Søn, men denne var en tolvaarig Dreng, og den virkelige Regjering kom for lange Tider i hans kraftige Moders, den danske Ingeborgs, og i de med hende enige Baroners Hænder, og selv i sine senere Aar kom han neppe til personlig at gjøre sig meget gjeldende. Regjeringen var ikke tilsinds at fortsætte Magnus's Eftergivenhed mod Kirken. Ved det store Rigsmøde i Bergen ved Midsommertid, hvor ogsaa Erkebisen mødte frem med alle Landets øvrige Biskopper, gjorde man vel i Begyndelsen gode Miner, og den unge Konge aflagde en Kroningsed i den ønskeligste klerikale Retning, indeholdende bl. A. Løfte om Tilbagekaldelse af Love „imod den hellige Kirkes Frihed“. Kroningen, den sidste, hvortil Bergen har været Vidne, fandt da Sted, udført naturligvis af Jon selv, 2 Juli 1280. Men saasnart dette var skeet, tog man Masken af. Jon har maaske haft en Forudfølelse af, hvad der forestod, da han i det Provincialconcilium, som han holdt med de mange andre Biskopper, mellem Statutterne særlig lod anbringe Bestemmelser om Bansstraffens Anvendelse mod Personer, der maatte forsøge at nedbryde Kirkens Frihed, og mod Lægmænd, der maatte tiltage sig at dømme i Sager, der hørte under kirkeligt Forum, som overtraadte Compositionen af 1277 eller overhoved gik Geistligheden for nær. Men Høvdingerne brød sig ikke det ringeste herom. Jons Kirkeret, som nu forelaa færdig, blev ikke antagen, men derimod blev i Kongens Navn udgivet en Retterbod med mange Paragrapher, hvoraf flere endog ligefrem stod i Strid med Compositionen. Jon lod nu (25 Juli) optage et Vidnesprov om Indholdet af Eriks Kroningsed. Nogle Dage efter holdt han endnu et smukt

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 464—465.

Gjæstebud i Bergen den 29 Juli (Olafsdagen) og drog saa til Nidaros¹⁾. Her geraadede han strax i Strid med Baronerne Hr. Hallkell Øgmundssøn (Krøkedans), Hr. Jon Brynjulfssøn (af Hvaal) samt en Sysselmand Erlend, der sandsynligvis have været ivrig virksomme med Indfordring af Leding hos geistlige Leilændinger. Erkebispemænd vilde ikke taale dette, og den 5te Oktb. 1280 lod han de nævnte Mænd i sit Consistorium, i Kapitlets og tre Klosterforstanderes Nærværelse advare mod Indgreb i Kirkens Ret, paaberaabende sig ikke alene Compositionen i Tønsberg, men ogsaa Bestemmelser af Kirkemødet i Lyon.²⁾ Men denne Protest fandt kun døve Øren, skjønt Jon paastod, at Kong Magnus i sin Tid havde lovet ham igjen at frafalde Ledingspaastandene. Kort efter sees Hr. Hallkell at være bleven bansat. Der var allerede nu Tale om Appel til Paven fra Høvdingerne Side, men en Tid stod dog Sagen hen paa Grund af Forberedelserne til Kong Eriks Bryllup med Margrete af Skotland. Dette fandt Sted i Bergen om Høsten 1281, og Jon udførte Vielsen og kronede den unge Dronning, men denne Festlighed var ogsaa sidste Gang, som han og Kongehuset var fredelig sammen. Regjeringen traadte stedse kraftigere op, Magnus's Tiendebestemmelser afskaffedes, og man kan tilføie selve Compositionen. Erkebiskoppens Myntret inddroges o. s. v. Nu bansatte Jon, der imidlertid havde forladt Bergen, ogsaa Hr. Bjarne Erlingssøn af Bjarkø og Hr. Andres Plytt, uden at disse tog sig dette nær. Den sidstnævnte døde kort efter, og skulde altsaa ikke være bleven begravet ved nogen Kirke. Man lod ham dog jorde ved Apostelkirken i Bergen, ja Cantsleren lod selve Christkirkens Taarn bryde op og Ringning finde Sted saavel fra denne som alle andre Kirker i Byen! Presterne knurrede, men fik Valg mellem at falde til Fode eller at være utlæge og valgte det sidste.

Høvdingerne havde appelleret til Rom, og Jon sendte nu ogsaa Gesandter did. Pave Martin IV var imidlertid optagen af andre og for ham langt vigtigere Sager. Af de norske Anliggender interesserede han sig nærmest kun for Pavetiendens Betaling og anmodede derfor i Marts 1282 Kong Erik om her ikke at lægge Hindringer i Veien, hvis der var gjort

¹⁾ Biskupa Sögur I. 715. At Jon reiste 29 Juli, anføres af Munch, men saa staar der ikke i hans Kilde, Arnes Saga l. c.

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 20.

Forbud mod at sælge de Geistlige Sølvs.¹⁾ Om Tiendeindsamlingen fik Jon ogsaa Breve fra Paven, daterede fra Marts og Mai 1282,²⁾ men i sin Strid med Kongedømmet synes han ikke at have opnaaet nogen Bistand.

Desto dristigere blev naturligvis Regjeringen, der nu lod geistlige Ombudsmænd fængsle, ja endog drive ud af Landet. Man udtalte ligefrem, at man ingen „Næskonger“ vilde taale i Norge og ikke vide af andre, end dem, som vilde vise Kongedømmet Lydighed. Erkebiskoppen kom med Advarsler, men Følgen blev kun, at han selv tilligemed hans to ivrigste Tilhængere, Biskopperne Andres af Oslo og Thorfinn af Hamar, bleve lyste utlæge og deres Bispestoles Gods sat under verdslig Administration. De tre Prælater forlode ogsaa virkelig Landet samme Aar, uvist i hvilken Maaned.

Medens de to andre Biskopper drog til Rom, tog Erkebiskop Jon sin Tilflugt til det svenske Biskopssæde Skara i Västergötland, uden at vi kjende noget nærmere til, hvilke Forbindelser han her har havt, og om Omstændighederne ved hans Ophold her overhovedet. Sit Underhold har han vel fundet hos sin svenske Collega, men længe kom denne ikke til at vise ham Gæstfrihed, thi Jon bortkaldtes allerede inden Aarets Udgang ved Døden i Skara 21 Dec. 1282. Aaret efter førtes ifølge Annalerne hans Lig til Nidaros.

Det berettes i et Pavebrev,³⁾ at Jon før sin Død skal have været tilsinds at vende tilbage til Norge, hvilket da maatte forudsætte, at han vilde bekvemme sig til Udsoning med Regjeringen. I ethvert Tilfælde var han gaaet ud af Kampen med et Nederlag, der blev afgjørende ikke alene for hans egen og det samtidige Hierarchis Vedkommende, men egentlig for bestandig. Mellem sine Tilhængere gjaldt Jon en Tid for „en hellig Mand“, men hans Helgenry har kun havt kort Varighed, og gik snart ganske i Forglemmelse.⁴⁾ Han blev den sidste norske Erkebiskop, der paa Kirkens Vegne indlod sig i alvorlig Kamp

¹⁾ Dipl. Norv. I. No. 72—73.

²⁾ Dipl. Norv. I. No. 71 og VI. No. 46.

³⁾ Finni Joh. Hist. Eccl. Isl. I. 404 fgg.

⁴⁾ L. Daae, Norges Helgener 176. Jon havde (sammesteds 174—175) gjort et nyt Forsøg paa at faa Eystein formelig canoniseret, men det blev ogsaa det sidste. Jons Ven Thorfinn af Hamar, der døde i Flandern, blev der (ikke i Norge) anset for hellig og har fundet Plads i *Acta Sanctorum* Mens. Jan. I. 548 fgg.

med den verdslige Magt. Man kan her ikke lade være at tænke paa den danske Kirkes samtidige Historie. Her vil man ikke ret længe efter møde Erkebiskopper som Jens Grand og Esger Juel, der i langt høiere Grad formaaede at berede Kongedømmet Vanskeligheder. Jeg kan ikke tilbageholde min Overbevisning om, at Aarsagen hertil uden Tvivl maa søges i den nære Forbindelse, der i Danmark fandt Sted mellem de høie Prælater og det verdslige Aristokrati. Vi finde som bekjendt især de to fornemste Stifter, Lunds og Roskildes, stadig besatte med Mænd af Landets fornemste Slægter. Saaledes kom her en verdslig og geistlig Opposition mod Kongedømmet til at staa samlet. I Norge var dels den verdslige Høvdingstand langt svagere og mere afhængig af Kronen, end den danske, dels udgik ikke her Biskopperne, saaledes som i Danmark, af Høvdingstandens Rækker. Det er betegnende, at man ikke finder en eneste verdslig Høvding paa Jons Side, og at man Intet ved hverken om hans eller de med ham samtidige Biskoppers Æt. De synes at have tilhørt ubetydelige og uanselige Familier og derfor at have savnet den Støtte, som Forbindelser med det verdslige Aristokrati kunde have ydet dem.

XIII.

ERKESÆDETS LANGE LEDIGHED (1282—1288).

JØRUND (1288—1309).

Da Jon maatte forlade sit Sæde, var Hierarchiet, som vi have seet, ganske ydmyget og derhos ladet i Stikken af Pavemagten. Denne var for Tiden ganske optagen af finansielle Interesser og det lykkedes den tilsidst ogsaa at erholde et efter Forholdene betydeligt Pengebeløb ogsaa her i Landet.¹⁾ Derimod havde Regjeringen frie Hænder forøvrigt ligeoverfor Kirken. Over Erkebiskoppens Gods raadede nu en af Jons værste Fiender Baronnen Hr. Jon Brynjulfsson. Han tog som dets Administrator Bolig i selve Erkebiskopsgaarden ved Domkirken, hvor han især vakte Manges Forargelse ved at sove med sin Kone i den fordrevne Metropolitans egen Seng, hvilket udtrykkelig fremhæves i Biskop Arnes Saga.²⁾ Ogsaa Capitlets Gods underlagde han sig, og Chorsbrødrene maatte lade sig nøie med en liden Sum („*expens*“) til sit nødtørftige Underhold.

Rimeligvis var det ogsaa paa samme Tid, at den mægtige Baron Hr. Bjarne Erlingsson af Bjarkø paa lignende Maade optraadte paa Haalogaland. Ifølge et i 1291 herom optaget Vidnesbyrd holdt han et Møde paa Brudarberg i Vaagen, hvor han erklærede den saakaldte „Vaagebog“, en Samling af locale Lovbestemmelser for denne Egn, ophævet, da Kongen ikke vilde have mere end en Lovbog i sit Land, ligesom han protesterede mod Jons Christenret og erklærede den gamle

¹⁾ Se herom Munch, N. F. H. IV 2, 58 og pavelige Nuntiers Regnskabsbøger 13—14.

²⁾ Biskupa Sögur I 742.